

*Emilia Puotinen 15.12.2014
Kandidatarbetet*

Nordisk arkitekturplanering inom utvecklingsamarbete

*AALTO-UNIVERSITETET
Högskolan för konst, design och arkitektur
Utbildningsprogrammet för arkitektur*

Pärmbild: Soe Ker Tie-husen i Thailand, TYIN tegnestue.

Författare Emilia Puotinen

Titel Nordisk arkitekturplanering inom utvecklingssamarbete

Institutionen Institutionen för arkitektur

Examensprogram Arkitektur

Ansvarig lärare Hannu Huttunen

Handledare Sari Kivimäki

År 2014

Sidantal 37

Språk svenska

Sammandrag

Arkitekter har de senaste årtiondena blivit allt mer engagerade i utvecklingssamarbete. Den byggda miljön fungerar i många fall som en ram för det dagliga livet och kan påverka livskvaliten både positivt och negativt. Därför har välplanerade byggnader en möjlighet att förbättra levnadsförhållandena för de mest utsatta i utvecklade samhällen. Syftet med arbetet är att undersöka de nordiska arkitekterna som verkar inom utvecklingssamarbete samt granska stödformen som helhet. Undersökningen är begränsad till medlemmarna av medborgarorganisationen Ukumbi och nätverket South of North.

Undersökningen påbörjades med genomgång av det publicerade materialet för att få en helhetsbild av vilka fakta som finns till förfogande. Ukumbis och South of Norths hemsidor och verksamhetsbeskrivningar granskades också grundligt samt deras 12 arbetsgrupper. Två separata projekt valdes ut för noggrannare fallstudier. De utvalda projekten representerar projekt med både stora likheter och olikheter i tillvägagångssätt, funktion, materialanvändning, finansiering och resultat. Då materialet visade sig vara relativt begränsat gjordes ett beslut om intervjuer med arkitekterna som står för fallstudierna, det vill säga Hollmén Reuter Sandman Architects och Architects Rudanko + Kankkunen. Intervjumaterialet stödde även andra delar av arbetet.

Slutsatsen är att alla projekten är noggrant utförda enligt principerna för hållbar utveckling och i aktivt samarbete med lokalbefolkningen. Det visade sig att finländare har varit speciellt aktiva bland de nordiska aktörerna. De undersökta arkitekterna och arbetsgrupperna verkar aktivt för att utveckla stödformen och undervisar både arkitekter och andra intresserade om möjligheter, tidigare framgångar och svårigheter med arkitektur inom utvecklingssamarbete.

Nyckelord utvecklingssamarbete, Norden, Ukumbi, South of North

Innehållsförteckning

1.0	Inledning	2		
2.0	Utgångsläge	4		
	2.1	En allmän historisk överblick	4	
	2.2	Projektens genomförande i praktiken	6	
	2.3	Utmaningar i genomförandet av biståndsprojekt	9	
		2.2.1	Hållbart planerande	9
3.0	Nordisk arkitektur inom utvecklingssamarbete	12		
	3.1	Ukumbi	13	
	3.2	South of North	13	
	3.3	Medlemmarna i Ukumbi och South of North	14	
	3.4	Fallstudie 1: Ett kvinnocenter i Senegal	22	
	3.5	Fallstudie 2: En skola i Kambodja	26	
4.0	Sammanfattning och analys	30		
	4.1	Slutsatser	31	
	4.2	Lämnar nordiska arkitekter spår efter sig?	33	
5.0	Källförteckning	34		

1. INLEDNING

Intresset för utvecklingssamarbete i form av socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbara byggprojekt har ökat världen över under de senaste 40 åren. Arkitektens roll i dessa projekt är förutom att bidra med en byggnad som uppfyller de funktionella och kulturella kraven även att understöda det mottagande samhället i påbörjandet av en positiv utveckling genom att uppmuntra till lokalt engagemang och miljömedvetenhet. Det har visat sig att involvering på gräsrotsnivå är ett effektivt sätt att starta eller gynna utvecklingen.¹

En allmän uppfattning är även att alla människor, fattiga som rika, har rätt till och är värda att få ta del av bra arkitekturplanering.² Detta har inspirerat även nordiska aktörer till att involvera sig i humanitära projekt i utvecklingsländer och verka för att utveckla understödsformen.

Syftet med detta arbete är att undersöka det nordiska utvecklingssamarbete som arkitekter i samarbete med medborgarorganisationer gör och har gjort i utvecklingsländer. Arbetets syfte är även att söka svar på hur projekten genomförs och hur de tar i beaktande hållbar utveckling. Huruvida nordiska arkitekter omedvetet lämnar ett avtryck av sin kultur och om det avtrycket kan ha negativa resultat diskuteras även. Målet med arbetet är att presentera de nordiska aktörerna och deras arbeten, samt att föra fram synvinklar på hur projekten kan genomföras på ett inspirerande sätt.

Största delen av det tryckta undersökningsmaterialet är från USA och behandlar humanitär arkitektur som helhet och presenterar utförda framgångsrika arbeten. Inhemskt och nordiskt material finns till förfogande främst på internet i form av fristående organisationers och arbetsgruppers redovisningar av sin verksamhet. För att få mer konkret innehåll och synvinklar på utförandet av utvecklingssamarbetsprojekt intervjuades arkitekterna Jenni Reuter samt Hilla Rudanko och Anssi Kankkunen. Jag har valt att granska den finländska politiskt och religiöst obundna organisationen Ukumbi samt det nordiska nätverket South of North. Organisationerna valdes som objekt för granskning på grund av att de både arbetar med att förbättra levnadsförhållandena i utsatta samhällen med hjälp av arkitektur-tjänster samt verkar för att utveckla stödformen. Krishjälp och temporära byggnader behandlas inte, liksom inte heller statliga eller kyrkliga projekt. Enskilda nordiska arkitekter som utför projekt i utvecklingsländer granskas inte heller.

Texten är upplagd så att det aktuella problemet, bakomliggande faktorer och viktiga faktorer som påverkar planeringen förklaras först. Därefter följer en genomgång av de huvudsakliga nordiska arkitektaktörerna inom utvecklingssamarbete. Två fallstudier presenterar genomförda projekt på en mer ingående nivå. Slutligen analyseras materialet och väsentliga frågor diskuteras. För att underlätta läsandet av arbetet är de förklarande styckena som inte är en del av den flytande texten markerade med kursiverad text.

1 South of North 1, 2014.

2 Rural Studio 1, 2014.

Bild: South of Norths utställning på Helsinki Design Week i september 2014.

2. UTGÅNGS- LÄGE

2.1 En allmän historisk överblick

Tanken om utvecklingssamarbete och biståndshjälp uppstod kring sekelskiftet 1900, då man framför allt i kolonialmakten Storbritannien började ifrågasätta stormakters roll. Då attityden mot kolonierna ändrades påbörjade man i Storbritannien småskaliga statliga understödsprojekt för att aktivera ekonomin i sina kolonier. Projekten gick till en början dock främst ut på att förbättra infrastrukturen i kolonierna så att varuförsändelserna till Storbritannien kunde säkras. Då det politiska klimatet i Europa började bli allt mer oroligt kring 1940 ville man inte ha uppror i sina kolonier och satte in större insatser för utvecklingen av kolonialländernas ekonomi och levnadsstandard.

Efter att kolonialtiden i stort sett tagit slut på 1960-talet befann sig flera länder i framför allt Afrika och Sydostasien i en ny situation. Många av länderna som nyligen blivit självständiga hade svårt att få sin samhällsstruktur organiserad och har alltsedan dess plågats av inbördeskrig och korruption. Detta har lett till att utvecklingen stannat av och flera av dessa länder är i dag några av de främsta mottagarna av utvecklingshjälp.

År 1967 blev Yale-universitetets arkitektskola i USA en föregångare genom att starta en obligatorisk kurs för alla första årets studerande i vilken de tillsammans planerade och uppförde ett litet bostadshus åt en familj i ekonomiska svårigheter. Skolans dåvarande dekan Charles W. Moore initierade projektet för att han såg det som en möjlighet för studerandena att skapa en positiv social förändring.³

Idén till att arkitektur och den byggda miljön kan stimulera en positiv utveckling stärktes då franska Pierre Allard grundade Architecture Sans Frontières år 1979. Intresset ökade världen över, och de historiska händelserna kring 1990 samt 90-talets ekonomiska kris försatte en stor del människor i fattigdom även i de så kallade rika länderna. År 1993 grundades Rural Studio vid Auburn-universitetet i USA med liknande mål som Moores projekt, men de inkluderade även begreppen återvinning och återanvändning i sin verksamhetsbeskrivning. Rural Studios mål var att lära arkitektstuderanden genom praktiskt arbete, och samtidigt hjälpa ett utsatt samhälle i Västra Alabamas "Black Belt".⁴

År 1993 tog även Tekniska Högskolan i Otnäs ett betydande steg mot humanitär arkitektur genom att påbörja studiekursen "Interplay of Cultures", som än idag ordnas vid Aalto-universitetet under namnet "A City in Transition". Kursen strävar efter att lära studerandena om professionellt arbete i utvecklingsländer.

1990-talets ökade globalisering och nya tekniska möjligheter bidrog till att den internationella informationsspridningen exploderade. För Finlands del innebar Europeiska Unionen nya möjligheter och nya skyldigheter. EU skulle senare komma att kräva att medlemsländerna senast år 2015 betalar 0,7 % av brutonationalinkomsten årligen till utvecklingssamarbete. Finland skrev även under Förenta Nationernas millenniedeklaration år 2000 tillsammans med ca 200 andra länder, som går ut på att aktivt verka för att före år 2015 drastiskt minska på eller totalt överkomma ett antal allvarliga globala problem, däribland fattigdom, barn dödlighet och brist på utbildning.⁵

Under 1990-talets senare hälft planerade och uppförde de finländska arkitekterna Mikko Heikkinen och Markku Komonen en serie skolbyggnader i Guinea. Ungefär samtidigt påbörjade Saija Hollmén, Jenni Reuter och Helena Sandman, då ännu studerande vid Tekniska Högskolan, sitt projekt i Senegal, som behandlas grundligt senare i detta arbete.

Nordisk fristående arkitekturplanering som en form av utvecklingssamarbete kom igång på allvar på 2000-talet, då ett flertal nya arbetsgrupper uppstod. På andra håll i världen verkade aktörer så som Architecture for Humanity, Francis Kéré, Anna Heringer samt Public Architecture, vars "The 1 % program" uppmanar arkitekter att sätta 1 % av sin årliga arbetstid på att arbeta gratis för välgörande ändamål. Sedan 2000-talet har det även publicerats ett antal böcker som sammanfattar problematiken kring humanitär arkitektur och som presenterar genomförda projekt, däribland Bryan Bells böcker "Good Deeds, Good Design: Community Service Through Architecture" och "Expanding Architecture: Design as Activism" samt Architecture for Humanitys bokserie "Design Like You Give a Damn".⁶

Vänstra sidan:

3 Yale-universitetet 1, 2014.

4 Rural Studio 1, 2014.

Högra sidan:

5 Finlands utrikesministerium 1, 2005.

6 South of North 2, 2014.

Bild, vänster: Vy över savannen som breder ut sig framför Taita Hills i Kenya. Kenya är ett av de huvudsakliga mottagarländerna för finska statens utvecklingshjälp.

2.2 Projektens genomförande i praktiken

Alla de undersökta arkitekterna och arbetsgrupperna betonar vikten av samarbete med lokalbefolkningen. Förutom att en aktiv diskussion med de tilltänkta användarna klart förbättrar projektets möjligheter att uppnå sitt mål är det också ett sätt att stärka lokala människors självförtroende och förhoppningar för framtiden. En stor utmaning i dag är att undervisa utsatta människogrupper i fattiga miljöer om deras möjligheter att påverka sin egen framtid. Eftersom befolkningen ökar i de allra fattigaste delarna av världen kommer de redan dåliga levnadsförhållandena att förvärras då allt fler människor måste dela på samma resurser och levnadsutrymme om människorna inte själva engagerar sig i uppbyggandet av fungerande samhällen.⁷

För att komma i kontakt med problemen i utvecklingsländer krävs det att arkitekten är själv aktiv. Ibland ordnar organisationer tävlingar eller bjuder in arbetsgrupper som tidigare utfört lyckade projekt, men i de undersökta arbetsgruppernas arbete framkommer det tydligt att det är arkitektens egna initiativ som är avgörande. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om annat utvecklingsarbete som utförs i området för att undvika konflikter och projekt som överlappar varandra. De utvalda problemområdena hittas ofta genom en medborgarorganisation som i sin tur representerar en utsatt människogrupp. Organisationerna är ofta redan djupt involverade i problemen, som till exempel kan vara brist på lokaler för barnhemsverksamhet, utbildningstillfällen eller organiseringen av en ekonomisk verksamhet. Ofta är problemen dock mer mångfacetterade än så, det kan handla om en utsatt minoritet som är i behov av en byggnad för att stärka självbilden och inspirera invånarna att verka för sin egna framtid eller en handling för att stärka kvinnornas ställning i samhället.

Efter att ett passligt projekt har hittats är nästa steg att hitta en tomt, ifall samarbetsorganisationen inte äger en. Därefter påbörjas planerings- och undersökningsarbetet samt diskussion med de framtida användarna. För att samarbetet med lokalbefolkningen ska lyckas så bra som möjligt måste arkitekterna sätta mycket tid på att vara på orten under planeringsprocessen och visa sin satsning.⁸

Ett sätt att ta in lokalbefolkningen i planeringen är att organisera workshops. Då får lokala en chans att delar med sig av sina tankar kring hur

byggnaden borde se ut och vilka funktioner den borde inhysa. Samtidigt bidrar de med konkret information om samhällets kultur och sociala tillstånd samt lokala estetiska värden. Det dock viktigt att arkitekten utvecklar ett sätt att kommunicera med lokalbefolkningen på ett förståeligt sätt, och då kan modeller vara användbara verktyg.⁹

När planen börjar vara färdig måste man i de flesta fall ansöka om finansiering för projektet. Det förekommer att den lokala samarbetsorganisationen sköter insamlingen av pengar, men i de flesta av de undersökta fallen kommer pengarna slutligen från arkitektens hemland, antingen som stipendier från diverse fonder eller understöd av staten eller företag. En del arbetsgrupper och organisationer mottar även privata donationer för förverkligandet av projektet.

Då finansieringen och bygglovets är organiserade kan samarbetsorganisationen se till att byggnaden uppförs, men i de flesta fall ansvarar arkitekten för hela processen att både anställa en byggnadsentreprenör och skaffa material. En del väljer till och med att själva övervaka eller utföra byggnadsarbetet, så som Rå Arkitektur i Mocambique och Rintala Eggertson Architects under sina workshops i Kambodja och Indien. Under byggnadsskedet kan arkitekten anställa lokala entreprenörer och hantverkare och på så vis ge samhället en möjlighet att ekonomiskt dra nytta av projektet.

Efter färdigställandet av byggnaden ligger ansvaret oftast enligt överenskommelse hos den lokala organisationen som ser över verksamheten. Ofta gör arkitekterna ändå upp en restaureringsplan eller lämnar kvar ritningarna för framtida bruk. Av en eller annan orsak kan det tyvärr hända att ett väl utfört projekt som besvarat ett aktuellt problem ändå inte tas i användning som tänkt. Sannolikheten för att projektet på så vis misslyckas finns hur grundligt samarbetsorganisationen och behovet av en byggnad än har granskats. Rudanko + Kankkunens skol- och mötesbyggnad (fallstudie 2) är ett bra exempel på ett genomfört projekt som fått mycket internationell positiv uppmärksamhet, men ändå tidvis stått tom. Efter förverkligandet kom användningen igång på allvar, men ändå har verksamheten avstannat åtminstone för perioder. Vad det beror på är omöjligt att besvara.

Vänstra sidan:

7 Serageldin, 1997. s.79

8 Ukumbi 2, 2014.

9 Reuter, intervju 2014.

Bild: Samarbete med lokalbefolkningen under planeringsprocessen av Komitus ungdomscenter i Kambodja.

Hållbar utveckling är ett flytande begrepp som innebär "utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov".¹⁰

2.4 Utmaningar i genomförandet av biståndsprojekt

Då man arbetar i främmande kulturer är det viktigt att komma ihåg hur känsligt det mottagande samhället är. Nya kulturella influenser som planerarna hämtar med sig är inte alltid önskvärda då man globaliseringen till trots strävar efter att bevara en kulturell mångfald. Samma sak gäller miljön, de material och metoder som i Norden fungerar och är klassade som miljövänliga kan ha oväntade resultat. Exempelvis är det inte ekologiskt hållbart att använda material som hämtas långt bort ifrån eller att bygga i trä om det lokala träbeståndet är hotat. Den ekonomiska situationen i samhället bidrar också till att reparationskostnaderna måste tas i beaktande redan då man väljer material och strukturer för att undvika situationer där byggnaden förfaller på grund av för höga uppehållskostnader. Samtidigt finns det även möjligheter att starta eller gynna en positiv utveckling, då hela processen sker inom ramen för hållbar utveckling.

2.4.1 Hållbart planerande¹¹

Hållbar planering medför stora fördelar både på global och lokal nivå. Byggnadsprojekt som genomförs inom ramen för hållbart planerande tar byggnadens hela livscykel i beaktande. Planeringsskede, anskaffande av material och uppförande av byggnaden, användning, underhåll och reparation samt slutligen rivande och återanvändande av material tas i beaktande så att byggnaden bidrar till så lite negativ påverkan på omgivningen som möjligt. Eftersom att en byggnads livscykel är lång finns det en möjlighet att användningsändamålet ändras. Då skall även denna process gå att genomföra smidigt och sparsamt.

Hållbara byggnader medför förbättrade möjligheter till personlig och samhällelig utveckling. En väl planerad byggnad sänker kostnaderna för material, byggande och reparationsarbete samt förebygger farosituationer. Den är kopplad till säkra vatten- och elnätverk och strävar efter sparsam användning av resurser. En hållbar byggnad har ansvarsfull avfallshantering och bidrar inte till föroreningar i naturen.

Hållbar planering strävar efter att minimera användningen av resurser och byggnadens avtryck i naturen, men det är viktigt att byggnaden är hållbar även på ett kulturellt plan. Det innebär att lokala traditioner och material tas i beaktande och tillämpas så länge de inte kraftigt strider mot någon annan dimension av hållbar utveckling.

Vänstra sidan:

- 10 World Commission on Environment and Development, 1988

Högra sidan:

- 11 Golubchikov 2012, s. 3-6, 58-59.

Bild: Pojkar leker i slummen Kibera i Nairobi, Kenya.

Ekologisk hållbarhet ¹²

Med den ekologiska hållbarheten strävar man efter att bevara naturens mångfald. Byggnadsindustrin är en av de branscher som utnyttjar naturresurser mest, och bär därmed ett stort ansvar. Det avtryck byggnader lämnar i naturen börjar i byggnadsskedet och slutar först när materialet återanvänts.

I utvecklingsländer är naturen speciellt känslig på grund av brist på grund av bristande naturskyddslagstiftning och informering. Av historiska skäl finns det dessutom kvar mycket orörd natur att bevara. Byggnadskulturen är ofta ortspecifik, invånare bygger sina hus enligt tradition och av de råvaror som finns till förfogande. Användningen av lokala material och lokal kunskap främjar hela samhället så länge det inte hotar naturen. Icke-organiska byggnadsmaterial skapar avfall som vid avsaknaden av organiserad sophantering kan orsaka allvarliga problem. I mån av möjlighet skall byggnader även sträva efter högsta grad av självförsörjande, t.ex. genom att själva alstra energi med hjälp av solpaneler på taket och ta regnvatten tillvara för senare bruk.

Social och kulturell hållbarhet ¹³

Byggnader kan aktivt bidra till social utveckling av samhällen och samhällsgrupper. Känslan av att ha ett konkret "eget ställe" är i många fall viktigt för uppkomsten av en verksamhet, som sedermera kan fungera som sporrare för en utveckling på samhällelig nivå. För andra kan en byggnad bli en säker tillflyktsort, och i speciellt utsatta förhållanden skyddar en byggnad från faror och sjukdomar.

Skyddande av kulturarv är en viktig del av den kulturella hållbarheten. Det lokala kulturarvet styr starkt planerandet av byggnader, då man måste ta i beaktande faktorer som livsstil och beteende, normer, traditioner och värdegrund. Den sociala och kulturella hållbarheten strävar dessutom efter att minska segregation i samhället, något som ofta förekommer på grund av stora inkomstskillnader. En förutsättning för ett mer jämlikt samhälle är att trygga den utsatta befolkningens basbehov, men även ge dem en möjlighet för självförverkligande och utveckling. Centra där olika samhällsgrupper och organisationer kan träffas, offentliga utrymmen och lokal identitet kan effektivt höja livskvaliteten.

Ekonomisk hållbarhet ¹⁴

Ekonomisk hållbarhet innebär sparsam användning av ekologiska resurser, utvecklandet av lågteknologiska lösningar samt tryggande av förutsättningar för företagande och innovationer. Småskalig entreprenörskap och utbildning bidrar till ekonomisk tillväxt för hela samhällen.

I planeringsprocessen för byggnader inom ramen för hållbart utvecklande är fördelaktighet ett nyckelord. Byggnaderna skall vara billiga att uppföra, inte vara i behov av ständig kylning/uppvärmning, kräva lite underhåll och vara lätta att reparera. Samtidigt har alla byggnadsprojekt möjligheten att engagera den lokala byggnadsindustrin och använda närproducerade byggnadsmaterial som sysselsätter lokalbefolkningen. Samtidigt som det är viktigt att hedra traditioner kan nya innovationer också innebära nya möjligheter, och därmed måste kompromisser göras. Stora etablerade aktörer i byggnadsbranschen har kunskap och teknologi och därmed förutsättningar att genomföra innovativa projekt, men medför höga transportkostnader för importerade material och anställer sällan lokala.

Vänstra sidan:

- 12 Golubchikov 2012, s. 13-32.
- 13 Golubchikov 2012, s. 33-45.
- 14 Golubchikov 2012, s. 46-51.

Bild: Rintala Eggertssons
Hut to Hut- ekoturism-
projekt i Indien, 2012.

3. NORDISK ARKITEKTUR I UTVECK- LINGSSAM- ARBETE

De undersökta nordiska arkitekterna och arbetsgrupperna är alla medlemmar i antingen den finländska medlemsorganisationen Ukumbi eller det samnordiska designkollektivet South of North. Ukumbi har för tillfället tre medlemsgrupper som arbetar framför allt för att stärka kvinnornas ställning i utvecklingsländer. Det nordiska nätverket South of North består av 12 arbetsgrupper med arkitekter, ingenjörer och andra professionella som arbetar med byggnadsplanering inom utvecklingssamarbete. Tillsammans delar de med sig av sina erfarenheter och kontakter, men arbetar även för att sprida kunskapen om den växande stödformen. South of North har organiserat en utställning som visats på flera håll i Norden.¹⁵

15 South of North 2, 2014.

Bild: South of Norths seminarium i Köpenhamn februari 2014.

16 Reuter, intervju 2014.

17 Ukumbi 1, 2014.

18 Ukumbi 2, 2014.

19 Sveriges Arkitekter 1, 2014.

3.1 Ukumbi

Medborgarorganisationen för humanitär arkitektur Ukumbi startade sin verksamhet år 2007 och är idag ett samarbetsprojekt mellan tre finländska arkitektbyråer: Hollmén Reuter Sandman, Komitu och Rudanko + Kankkunen. Organisationen grundades delvis eftersom att det under Hollmén Reuter Sandmans projekt i Senegal hade visat sig att penninginsamling är besvärligt för fristående arkitekter. Som frivilligorganisation kunde Ukumbi nu söka utrikesministeriets statsunderstöd för utvecklingssamarbete.¹⁶ Som förgrundsfigurer för den finländska biståndarkitekturen har Ukumbis medlemmar mottagit flera pris, och organisationen fick statens konstpris år 2009.

Ukumbi ägnar sin verksamhet åt att stärka kvinnornas ställning i samhället, eftersom det har visat sig vara ett effektivt sätt att lindra fattigdom. Kvinnor och flickor står i fokus för projekten som bland annat involverar barnhem, skolor och centrum för ekonomisk och kulturell verksamhet. Organisationens mål är att underlätta förhållandena i mindre bemedlade samhällen genom att bistå med arkitekturtjänster. Ukumbi tror på välplanerade byggnaders möjlighet att underlätta vardagen och höja livskvalitén för människor i behov av hjälp.¹⁷

Ukumbis strategi utgår ifrån att planera i enlighet med det mottagande samhällets traditioner och byggnadskultur. Lokalbefolkningen engageras och projekten genomförs i samarbete med lokala frivilligarbetare. En central princip i Ukumbis verksamhet är att varje projekt måste stå på ordentlig grund, utgå ifrån ett verkligt problem och ha en aktiv lokal drivande kraft som säkrar den framtida verksamheten som kommer att ske i byggnaden. Behov får aldrig skapas av arkitekterna själva. Om det inte finns ett konkret och lösbart problem i samhället ska inte något byggas där.¹⁸

3.2 South of North

South of North är ett projekt mellan tolv nordiska enskilda arkitekter och arbetsgrupper med även andra professionella som utnyttjar sin yrkeskunskap i utvecklingssamarbete. Gruppen verkar förutom för lindrandet av fattigdomen i utvecklingsländer även för användandet av lokala ekologiskt hållbara material och byggnadsmetoder. Medlemmarna fungerar även som ett kunskapsnätverk för varandra och för andra arkitekter som arbetar med utvecklingssamarbete. I sitt arbete strävar de olika arbetsgrupperna till att involvera och konsultera det mottagande samhället i planerings- och byggprocessen, samt att följa lokala traditionella byggnadsmetoder och material.

South of North beskriver det som en svår uppgift att få till stånd en positiv social förändring genom arkitektur och design. De menar att ärlig och öppen diskussion om projektets relevans, vad man försöker åstadkomma samt tidigare goda resultat och misslyckanden är avgörande för ett projekts framgång. För de olika, ofta unga arbetsgrupperna fungerar South of North som ett nätverk för att dela idéer, analysera och jämföra sina projekt. I och med sina seminarier erbjuder South of North även möjlighet för andra att delta i diskussionen.¹⁹

Idén till South of North härstammar från erfarenheterna från två separata projekt, Komitus ungdomscenter Kouk Khleang i Kambodja och Asante Architecture & Design + Lönnqvist Vanamo Architects center för barn Econef i Tanzania. Komitus Inari Virkkala och Lönnqvist Vanamo Architects Pilvi Vanamo har även organiserat utställningen ”South of North Exhibition” som visats bl.a. på Helsinki Design Week hösten 2014 och seminariet ”South of North Mouthful of Meetings” på arkitekturbiennalen i Venedig 2014.

3.3 Medlemmar i Ukumbi och South of North

Medlem i Ukumbi

Medlem i South of North

Hollmén Reuter Sandman Architects

Finland

Arbetsgruppen startade sin verksamhet år 1996 i samband med kvinnocentret i Rufisque i Senegal. Arkitekterna Saija Hollmén, Jenni Reuter och Helena Sandman arbetar både med projekt i varierande skala i Finland och ett flertal länder i Afrika. Arkitekterna undervisar dessutom vid Aalto-universitetet och fungerar som gästföreläsare och gästkritiker vid flera universitet runt om i världen. Arkitektrion arbetar under mottot "innovationer genom undersökning" och menar att beaktandet av landskapet och tomtens specifika krav i samband med en försiktig materialanvändning är framtidens arkitektur.²⁰

Förutom projektet i Senegal har Hollmén Reuter Sandman planerat flera andra projekt inom ramen för utvecklingsamarbete. År 2007 blev arkitekterna valda att planera barnhemmet TunaHAKI i Moshi i Tanzania för gatubarn och barn vars föräldrar dött i AIDS. Projektet förverkligades inte på grund av en tvist mellan de lokala aktörerna.

År 2010 påbörjade Ukumbi och finska ambassaden i Kairo i samarbete med egyptiska "The Association for the Protection of the Environment" (A.P.E) ett projekt med målet att planera och uppföra ett nytt centrum för utbildning för de informella skräpsamlarna "Zabbaleen" i Kairo. Medlemmarna av Zabbaleen-gruppen samlar åtminstone 40 %

av miljonstadens skräp och återvinner nästan 85 %. Centret för utbildning skall undervisa om bättre skräphantering för att skydda miljön och fungera som statushöjare för den marginaliserade gruppen. Projektet är pågående.

År 2010 blev Hollmén Reuter Sandman involverade i planeringen av en byggnad för organisationen "Kilimanjaro Women Information Exchange and Consultancy Organization" (KWIECO). Organisationen verkar i Moshi i Tanzania och fungerar sedan 1987 som stöd för kvinnor som blivit utsatta för våld och misshandel i hemmet och bidrar med skydd och juridisk konsultering. Dessutom verkar organisationen för att höja kvinnors ställning i samhället. Byggprojektet är ett skyddshem för utsatta. Projektet är pågående.

Det senaste projektet som Hollmén Reuter Sandman har blivit engagerade i är byggandet av ett centrum för utbildning i Kigali i Rwanda år 2011. Arbetet genomförs i samarbete med de så kallade Agasake-projektet, som sedan 2007 har arbetat för att förbättra levnadsförhållandena för fattiga kvinnor i Kigali. I utbildningscentret ska kvinnorna få lära sig färdigheter som de kan försörja sig på, och på så vis indirekt hjälpa även kvinnornas familjer och barn. Projektet är pågående.²¹

Komitu Architects

Finland

Komitu är en grupp på sex unga arkitekter, Noora Aaltonen, Sisko Hovila, Tuuli Kassi, Majju Suomi, Elina Tenho och Inari Virkkala som påbörjade sitt samarbete år 2010. Gruppens mål, som de lyckades uppnå var att förverkliga ett center för ungdomar i Phnom Penh i Kambodja som de börjat planera samma år under en kurs vid Aalto-universitetet. Projektet genomfördes i samband med de lokala organisationerna ”Cambodian Volunteers for Society” (CVS) och ”Khmer Kampuchea Krom for Human Rights and Development Association” (KKKHRDA). Byggnaden stod färdig i januari 2014 och drivs av CVS och KKKHRDA.²²

Komitu uppger att strävandet efter en social, kulturell och ekologisk hållbarhet är en grundpelare för dess planering. I planeringen och genomförandet av Kouk Khleang-centret verkade Komitu för ekologiskt hållbara material och kulturellt hållbart byggande, något de försäkrade sig om att följa genom att konsultera lokala arkitektur- och ingenjörstuderande samt ordna föreläsningar och workshops. I byggnaden användes material som har ett lågt kol-dioxidavtryck, såsom bambu, återvunna plastflaskor och hårt packad jord. Ett system för upptagandet av regnvatten installerades också.²³

Architects Rudanko + Kankkunen

Finland

Rudanko + Kankkunen grundades 2010 och består av de unga finska arkitekterna Hilla Rudanko och Anssi Kankkunen. Arkitekterna arbetar med såväl privata projekt som utvecklingsarbete, och har efter flera år i utlandet insett arkitekters förmåga att lösa problem och få saker till stånd, något de aktivt verkar för även genom Ukumbi. Rudanko + Kankkunen fokuserar speciellt på att planera miljöer för undervisningssituationer, och har varit framgångsrika i Finland i skolbyggnadstävlingar. De talar starkt för samarbete mellan olika yrkesgrupper och har under sin verksamma tid byggt upp ett nätverk av sakkunniga samarbetspartners runtom i världen.

Arkitektduon gick med i Ukumbi i samband med planerandet av en yrkesskola i byn Sra Pou i Udong i Kambodja ca 50 km från landets huvudstad Phnom Penh år 2010-2011. Skolans mål var att fungera förutom som läroanstalt även som mötes- och samlingspunkt för hela samhället och på så vis stöda demokratiskt beslutsfattande.²⁴

Rudanko + Kankkunen är även involverade i byggandet av en ekologisk bondgård i Shangri-La i Tibet och uppförde år 2012 tillsammans med schweiziska biologen Vittorio Moretta en paviljong som utnyttjar ekologiska byggnadsmetoder.

Vänstra sidan:

20 Ukumbi 3, 2014.

21 Ukumbi 4, 2014.

Högra sidan:

22 Ukumbi 3, 2014.

23 Komitu Architects 1, 2014.

24 Ukumbi 3, 2014

Gyaw Gyaw Norge

Gyaw Gyaw grundades 2009 av norska landskapsarkitekten Line Ramstad i samarbete med hantverkare tillhörande den marginaliserade minoriteten Karen vid gränsen mellan Burma och Thailand. Organisationen strävar efter att underlätta förhållandena för minoritetens medlemmar och har introducerat för dem konceptet hållbar utveckling med alla dess dimensioner. Organisationen uppför och planerar innovativa funktionella hus som tar befolkningsgruppens traditioner i beaktande men strävar efter att tillämpa nya lösningar och bättre arkitektur, samtidigt som de fungerar som förebilder för byggandet i regionen. Viktiga drag för byggnaderna är deras förmåga att hållas svala i det varma klimatet, att de är ändamålsenliga och lätta att upprätthålla.

Organisationen anser sin styrka ligga i kunskapen om och banden till lokalbefolkningen och dess kultur. Genom uppförandet av arkitektur fungerar organisationen också som en viktig bidragande faktor till samhällens utveckling. Organisationen finansierar sin verksamhet med donerade pengar från Norge.²⁵

Rintala Eggertson Architects Norge

Rintala Eggertson Architects grundades av finländska Sami Rintala och isländska Dagur Eggertsson år 2007. Numera är även norska Vibeke Jenssen partner på byrån, som har kontor i Oslo i söder och Bodö i norra Norge. Arkitektbyrån har fått mycket internationell uppmärksamhet för sina projekt, som ofta är exempel på innovativ användning av trä.

Förutom att arbeta med arkitekturplanering runt om i världen undervisar och föreläser arkitekterna på konst- och arkitekturinstitutionerna vid flera universitet, och ordnar workshops som ofta går ut på att förverkliga ett projekt. I januari 2012 drog Rintala och Hans Skotte en två veckors workshop i byn Ban Tha Song Yan i Thailand för 15 arkitektstuderande från Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet i Trondheim (NTNU). Kursens mål var att planera och konstruera med lokala material ett litet tvåvåningsbibliotek till barnhemmet Safe Haven för att bidra till barnens utbildning. Projektet genomfördes vid gränsen till Burma i ett område befolkat av medlemmar av Karen-folket.

Rintala Eggertson Architects har även planerat och uppfört byggnader till ett ekoturismprojekt i Kagal i Indien under en workshop för studerande år 2012.²⁶

TYIN tegnestue Architects Norge

TYIN tegnestue Architects är en ung norsk arkitektbyrå som grundades 2008 av de från NTNU nyutexaminerade arkitekterna Andreas G. Gjertsen och Yashar Hanstad. TYIN har varit aktiva inom utvecklingsarbete och genomfört ett flertalet projekt i Thailand, Myanmar, Indonesien, Haiti och Uganda. De betonar vikten av samarbete med lokalbefolkningen och värdet av kunskapsutbyte. TYIN uppger även, att det för dem är viktigt att också materialen är från näromgivningen eller köpta direkt av lokala handelsmän.

Under hösten 2008 reste TYIN till Thailand för att uppföra en nya sovbyggnader till barnhemmet Safe Havens bruk. Barnhemmet är beläget i byn Noh Bo vid gränsen till Burma i ett område vars befolkning tillhör Karen-folket. Husen, som är byggda av lokalt producerade material kallas Soe Ker Tie Hias, "fjärilshusen" på grund av sin form. I januari 2009 bjöd TYIN in studerande från NTNU att delta i en workshop i Thailand för att uppföra byggnader till samma ort. TYINs verksamhet i utvecklingsländer finansieras av ett stort antal norska företag samt privat donerade pengar.²⁷

Vänstra sidan:

25 Gyaw Gyaw 1, 2014.

26 Rintala Eggertsson 1,
2014.

27 TYIN tegnestue Archi-
tects 1, 2014.

Bild: Bibliotek i Thai-
land som planerades av
studerande vid NTNU
under en workshop
ledd av Sami Rintala
och TYIN.

Rå Arkitektur

Norge

Organisationen Rå Arkitektur grundades efter genomförandet av ett skolprojekt i Chimundo i Moçambique år 2009 i samband med en kurs vid arkitektskolan i Bergen. Organisationens centrala principer är ett aktivt samarbete med lokalbefolkningen och utbyte av kunskap samt utvecklandet av praktiska byggnadsmetoder.²⁸

Skolbyggnaden i Chimundo planerades och uppfördes under 12 dagar av 19 studerande och två lärare i samarbete med medborgarorganisationen Aid Global. I byggnaden användes sandsäckar på ett innovativt sätt som byggmaterial och isolation i väggarna. Efter färdigställandet valde en del av studenandena att fortsätta projektet, och tog namnet "Rå Arkitektur". För tillfället pågår förhandlingar med organisationen Aid Global om hur skolprojektet ska föras vidare. Skolbyggnaden i Moçambique har sedan 2009 uppdaterats och bl.a. sandsäckarna har bytts ut till tegel.²⁹

Asante Architecture & Design + Lönnqvist Vanamo Architects.

Sverige

Stockholmsbaserade Asante Architecture & Design, det vill säga Frida Öster och Carolina Wikström planerade år 2013 tillsammans med Lönnqvist Vanamo Architects Pilvi Vanamo och ingenjörer från organisationen Ingenjörer utan gränser Sverige byggnaden Baobab till ECONEF:s centrum för barn i Jua-Kali utanför Arusha i Tanzania. Projektet genomfördes genom Arkitekter utan gränser Sverige. Förutom att underlätta förhållandena för barnen och hjälpa ECONEF bli självförsörjande var ett av projektets mål är att sprida kunskapen om hållbara byggnadsmetoder, och arkitekterna dokumenterade byggnadsprocessen av Baobab-huset i manualer för att göra det enkelt att kopiera. Det är meningen att det på området ska byggas flera liknande byggnader.

Baobab-projektets mål var att konstruera en ekologiskt, kulturellt och ekonomiskt hållbar byggnad som är väl anpassad till norra Tanzanias klimat. Byggnaden innehåller flera billiga tekniker som underlättar vardagen; regnvattensinsamling, solpaneler och upphämtning av vatten med solvärme samt en komposterande toalett.³⁰

Architectural Environmental Strategies (AES)

Sverige

AES är en ideell organisation som arbetar med arkitektur och samhällsplanering inom ramen för hållbar utveckling. Organisationen för fram samarbete med lokalbefolkningen som en av sina viktigaste principer, och förklarar att de inte planerar för samhällen utan med dem. AES grundades år 2009 i Stockholm under utförandet av ett sanitätsprojekt på ön Caqalai, Fiji. Organisationen arbetar både på ett teoretiskt och ett praktiskt plan.

Avfallshanteringen är ett allvarligt problem i öriket Fiji, och framför allt små samhällen på avlägset belägna öar drabbas. Bristen på rent vatten, stigande havsytta och nedsmutsning medför stora utmaningar. AES har utfört flera projekt på Fiji och fått internationellt erkännande för sitt lyckade engagemang av lokalbefolkningen och sin verksamhet för att bevara den känsliga naturen. Prispengar organisationen har vunnit har gått till utförandet av nya projekt.³¹

Vänstra sidan:

- 28 Rå Arkitektur 1, 2014.
- 29 Rå Arkitektur 2, 2014.
- 30 Asante Architecture & Design 1, 2014.
- 31 Architectural Environmental Strategies 1, 2014.

Bild: AES har genomfört flera projekt på Fiji med ekologiskt hållbar utveckling i focus.

Arkitekter utan gränser (ASF-Sweden)

Sverige

ASF-Sweden är den svenska underorganisationen till Architecture Sans Frontières International och grundades år 2006. Organisationens mål att underlätta livet för människor i utsatta levnadsmiljöer och katastrofsituationer samt verka för utvecklingen av en hållbar och rättvis miljö på ett både lokalt och globalt plan. Organisationen fungerar för närvarande i Sverige, Afrika och Asien och dess verksamhet täcker fyra huvudområden: katastrof- och konflikthantering, överbefolkning och urbanisering, praktiska projekt samt kunskapsutveckling, kunskapsspridning och opinionsbildning.³²

Förutom ett antal projekt som ännu är i planeringsskedet har ASF-Sweden genomfört ett kunskapsutbytesprojekt i Palestina i samarbete med Hebron Rehabilitation Committee, där de kartlagt barnens och ungdomars syn på hur den krigsdrabbade staden borde återuppbyggas.³³

Arkitekter Uden Grænser (ASF-DK)

Danmark

ASF-DK blev år 2008 Danmarks underorganisation till det världsomfattande nätverket Architecture Sans Frontières, ursprungligen grundat år 1979 av franska Pierre Allard. ASF-DK:s verksamhet går ut på att erbjuda arkitekt- och planeringstjänster till mindre bemedlade samhällen och har hittills varit involverade i 16 projekt genom sina deltagande arbetsgrupper bestående av fristående organisationer, arkitekter och professionella från andra yrkesgrupper.³⁴

Av ASF-DK:s utvecklingssamarbetsprojekt ligger i Afrika och Asien och behandlar både sociala och ekologiska hållbarhetsfrågor, ofta med en avsikt att fungera som exempel för framtida byggande. Projekten varierar från barnhem och stödcenter för utvecklingsstörda till lokaler för miljöorganisationers verksamhet och genomförs i samarbete med lokala eller internationella understödsorganisationer. Dessutom ordnar ASF-DK olika aktiviteter som utställningar och workshops i Danmark.³⁵

Hildur Ísdal Thorgeirsdóttir

Island

Hildur Ísdal Thorgeirsdóttir är en Stockholmsbaserad ung isländsk arkitekt och inredningsarkitekt som för tillfället arbetar på ett förslag till ett skol- och bostadsprojekt i Nepal samarbete med HELP Foundation. Projektet är en del av en större utvecklingsplan för den byggda miljön i Nepalesiska Himalayas koordinerat av amerikanska HELP Foundation i samarbete med brittiska Mondo Foundation.

Thorgeirsdóttirs förslag består av ett nybygge i form av en byggnad för utbildnings- och kultureller aktiviteter samt förbättringen av en existerande skola, övernattningsutrymmen och ett område för idrottsutövande. Projektet utförs inom ramen för alla tre dimensioner av hållbar utveckling.³⁶

3.4 Fallstudie 1: Ett kvinnocenter i Senegal

Den första byggnaden som medlemmar av organisationen Ukumbi står för är ett kvinnocenter i förorten Colobane utanför Rufisque i Senegal. Dåvarande arkitektstuderandena Hollmén Reuter Sandman planerade centret som diplomarbete från Tekniska högskolans institution för arkitektur. Projektet påbörjades år 1996 under kursen "Interplay of Cultures" och färdigställdes i oktober 2001.³⁷

Bakgrundsiden till uppförandet av byggnaden kom av den finländska sociologen Anne Rosenlew, som kommit i kontakt med en lokal grupp Sererkvinnor genom sitt arbete för Centret för kulturutbyte mellan Senegal och Norden, Centre ARC. Gruppen i Colobane var redan långt organiserad och hade registrerat sig som en "Groupement d'Intérêt Economique" (G.I.E.). Byggnadens mål är att stöda dessa kvinnors verksamhet och därigenom förbättra levnadsförhållandena, bidra till en höjd social status samt skapa bättre förutsättningar för utbildning, hälsa och handlingsfrihet för samhällets kvinnor. Ett annat mål för projektet var att arbeta för främjandet av miljömedvetenhet och byggande inom ramen för hållbar utveckling.³⁸

Senegalesiska kvinnor organiserar sig ofta enligt tradition i grupper där medlemsantalet varierar mellan ett tiotal och flera hundra. Gruppernas verksamhet går ut på att stöda dess medlemmar i allt från alldagliga ärenden till krishjälp samt fungera som stödnätverk och rådgivare. Dessutom ordnar de ofta kurser åt sina medlemmar och bidrar på så vis med en utbildning som deltagarna senare kan tjäna pengar på, ofta inom matlagning och hantverk. Grupperna är välorganiserade och tar ett kliv framåt från den traditionella bilden där familj och släkt fungerar som kvinnans sociala nätverk. Centret i Colobane norr om Rufisque fungerar som en plattform för de lokala Sererkvinnornas verksamhet.

För att säkra att projektet skulle fastna i byråkrati eller hamna i fel händer förde arkitekterna en öppen diskussion med staden och andra medlemsorganisationer ända från början. Borgmästaren Papa Samba Mbengue engagerades i projektet liksom den senegalesiska arkitekten Mbacke Niang, som även fungerade som rådgivare.³⁸

Kvinnorna saknade en plats för bygget men staden Rufisque donerade en tomt på en obebyggd plats i områdets centrum. Tomten hade tidigare använts för dränering under regnperioden och är tack vare sitt centrala läge lätt att nå för alla kvinnorna. Dessutom medför läget även möjligheter för idkande av ekonomisk verksamhet. För att skaffa sig en uppfattning om området där byggnaden skulle uppföras reste arkitekterna till orten och vandrade omkring i tomtens näromgivning.

Ort: Colobane, Rufisque, Senegal

Funktion: Centrum för den lokala Serer-kvinnogruppernas verksamhet

Arbetets mottagare: Sererkvinnorna i Colobane

Arkitekt: Hollmén Reuter Sandman Architects

Färdigställt: oktober 2001

Finansiärer: Finlands utrikesministerium, Association ARC, Suomen Kulttuurirahasto m.fl.

Nuläge: I aktivt bruk

ning. Omgivningen är tätt bebyggt med dominerande låga byggnader, vars skala arkitekterna studerade noggrant eftersom det var viktigt att kvinnocentret skulle passa in i stadsbilden för att bli en accepterad del av stadsstrukturen.

Arkitekterna valde en klassisk Västafrikansk stil, där byggnaden omger en gårdsplan. Funktionerna som byggnaden inhyser hade arkitekterna kommit fram till genom diskussioner med kvinnorna. Rumsprogrammet innefattar ett stort klassrum för undervisning i Serer-språket, ett utrymme för hantverk och färgande av tyg, ett kontor, ett kök, hygienutrymmen och en butik. Byggnadens enkla fasader passar in i miljön, och en öppning i hörnet av tomten fungerar som mötesplats och torg, där gränsen mellan privat och offentlig suddas ut. För att ge byggnaden sin egen prägel valde arkitekterna att måla den röd.

Byggnadsmaterialet valdes utgående ifrån vilka material som fanns lokalt till förfogande, vilket uteslöt användandet av trä förutom då det inte kunde ersättas med något annat material. Den lokala leran lämpade sig inte heller som byggnadsmaterial. Byggnaden byggdes således i stort sett av betong, som på grund av en stor cementfabrik i närheten klassades som närproducerat material. Förutom betong, som utgör byggnadens stomme och väggar, användes korrugerad plåt på stålbalkar i yttertaket samt en tätt vävd halvmatta i innertaket. Mellanrummet mellan ytter- och innertaket är ventilerat för att hålla värmen utanför. Återanvända material som användes var till exempel gamla flaskbotten i väggarna för att få in ljus, fäljar från gamla bildäck i ventilationsöppningar och stålstänger i den förstärkta betongen.³⁹

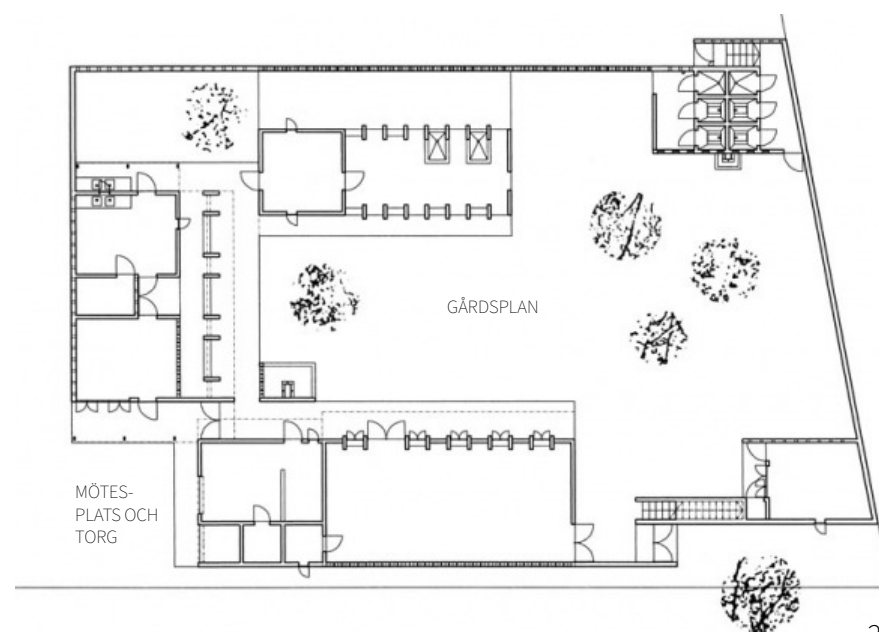
Projektet genomfördes som ett frivilligorganisationsprojekt genom Tekniska Föreningen i Finland, och byggnaden finansierades med material donerade av Finlands utrikesministerium, den senegalesisk-finländska organisationen Association ARC samt med hjälp av stipendier olika fonder bidrog med.⁴⁰

Vänstra sidan:

- 37 Ukumbi 4, 2014.
- 38 Hollmén, 2002. s.20-31.
- 39 Ukumbi 4, 2014.
- 40 Reuter, intervju 2014.

Bild, vänster: Den röda färgen dominerar i hela byggnaden.

Bild, nedan: Planritning som visar de olika utrymmena.

Bild, ovan: Byggnaden omges av en mur målad i samma röda färg.

Bild, höger: En dörr mot torget som kan användas för marknadsföring.

Grande Soirée
dansante organisée
par l'Association
D'Helsinki ADJUH
ENT: HOMME 1000
FEMME libre

BILLET 1000
ENTRÉE LIBRE

3.5 Fallstudie 2: En skola i Kambodja

Efter studiokursen "A City in Transition" som hölls på Aalto-universitetet våren 2010 av Ukumbis grundare Saija Hollmén, Jenni Reuter och Helena Sandman lyckades både Komitu och Rudanko + Kankkunen förverkliga sina projekt trots kursens enbart teoretiska syfte. Målet med kursen var att hitta en organisation i Kambodja med ett konkret behov av en byggnad och sedan planera den. Rudanko + Kankkunen genomförde sitt projekt i Kambodja i samarbete med den lokala organisationen Blue Tent som verkar för invånarna i byn Sra Pou.

Befolkningen i Sra Pou blev vräkta ur sina hem i ett slumområde i Phnom Penh och bosatte sig då på landsbygden, där det saknas både infrastruktur och ordentligt byggda hus. I detta utsatta samhälle saknar många en inkomstkälla, eftersom deras färdigheter med vilka de kunde tjäna pengar i staden inte har något värde på landsbygden. Organisationen Blue Tent bad arkitekterna planera en enkel skol- och samlingsbyggnad. Tack vare en lyckad idé som tilltalade både lokalbefolkningen och välgörare beslöt arkitekterna sig för att gå ett steg vidare och förverkliga projektet i samarbete med Blue Tent och bybor.⁴¹

Rudanko + Kankkunen träffade personligen skolans tilltänkta elever och diskuterade med dem om vilka sorters arbete de skulle vilja utbilda sig i. Tillammans med eleverna utformade sig även byggnadens rumsfördelning, med utrymmen för handarbete, kosmetiktjänster samt reparation av motorcyklar och datorer. Blue Tent fungerade som guide på orten och understödde i kommunikationen med lokalbefolkningen. Dessutom fick organisationen tillgång till en tomt och ordnade bygglov för projektet.⁴²

Arkitekterna ville med skolbygget visa för befolkningen i Sra Pou hurdana möjligheter de lättillgängliga materialen medförde och uppmuntra dem att använda liknande tekniker även i framtida projekt. Av ekologiska skäl murades byggnadens väggar av saltorkat tegel tillverkat av den lokala röda lerjorden. Tegeblocken är radade så, att det på flera ställen uppstår små hål som leder in både indirekt ljus och svalkande vind i byggnaden. Förutom användningen av lokala material ville arkitekterna också anställa lokala hantverkare. Eftersom hela byggnaden gjordes för hand kunde man anställa många bybor och tillämpa tekniker som är enkla att efterapa.⁴³

Arkitekterna förespråkar vikten av att följa upp användningen av den färdiga byggnaden då man använt nya tekniker och material samt arbetat i en främmande kultur. Ett år efter färdigställandet av byggnaden 2011 återvände Rudanko + Kankkunen till Sra Pou för att genomföra förbättringsåtgärder efter förslag som

Ort: Sra Pou, Oudong, Kambodja

Funktion: Skolningscenter med utrymmen för utövande av ekonomiska aktiviteter

Arbetets mottagare: Sra Pou samhället representerat av medborgarorganisationen Blue Tent

Arkitekt: Architects Rudanko + Kankkunen

Färdigställt: april 2011

Finansiärer: M.A.D., ISS Finland, Wienerberger, Ecophon / Saint-Gobain, Uulatuote, Puuinfo.

Nuläge: Oklart

uppkommit under det första användningsåret. Blue Tent, som driver verksamheten, flera gånger hade kontaktat arkitekterna om problem med byggnaden och dessutom bett om hjälp med verksamheten. Det handlade om uppgifter, som arkitekterna hade avsett att organisationen skulle sköta själv.

Vid besöket framgick det att de handgjorda, grannt målade dörrarna inte hade varit tillräckligt hållbara, varpå arkitekterna planerade en ny version i metall i samarbete med lokala hantverkare. De nya dörrarna målades i nya färger och dekorerades av samhällets barn under en workshop handledd av en lokal konstnär. Byggnadens tak måste även förstärkas. Dessutom planerade arkitekterna tillsammans med byborna hur byggnaden i framtiden skulle komma att upprätthållas och diskuterade om verksamheten med Blue Tent.⁴⁴

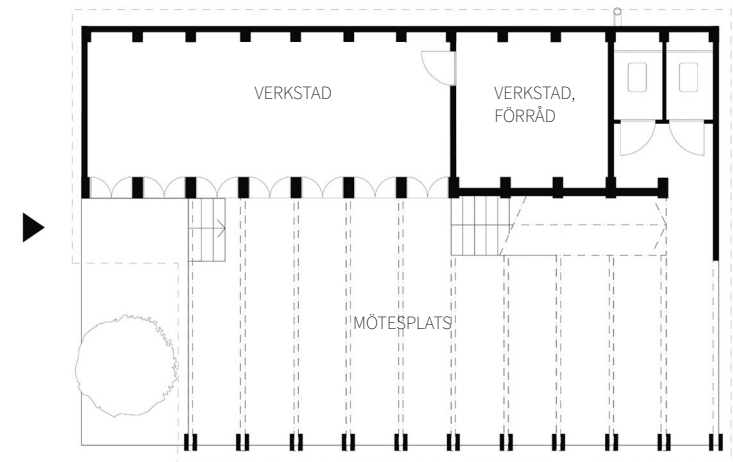
I dagens läge ägs byggnaden av samhället och verksamheten övervakas av organisationen Blue Tent. Den främsta aktiviteten som byggnaden var planerad att inhysa var en systudio i övre våningens klassrum med symaskiner anskaffade med hjälp av mikrolån. Nedre våningens utrymme skulle upptas av en affär som säljer skönhetsprodukter, medan det öppna samlingsutrymmet skulle användas förutom som samlingsplats även för reparation av motorcyklar. Sedan besöket i Kambodja har arkitekterna och Blue Tent inte hållit kontakt regelbundet. Efter uppgifter av bland annat Komitus Inari Virkkala, som för två år sedan besökte orten, har byggnaden åtminstone tidvis av oförklarlig anledning tyvärr stått tom.

Vänstra sidan:

- 41 Sra Pou filmklipp, 2014.
- 42 Sra Pou Dezeen Magazine 1, 2011
- 43 Ukumbi 4, 2014.
- 44 Rudanko, Kankkunen intervju 2014.

Bild, vänster: Nedre våningens verkstad får in ljus och vind genom hål i väggarna.

Bild, nedan: Första våningens bottenplan och funktioner.

Bild, ovan: Den förbättrade byggnaden med nya dörrar och förstärkt tak.

Bild, höger: Mötesplatsen under tak. De granna dörrarna var inte tillräckligt starka.

4. SAMMAN- FATTNING OCH ANALYS

Man har uppskattat att jordens befolkning år 2050 överskrider nio miljarder. Förenta Nationerna räknar med att det vid samma tidpunkt kommer att bo två miljarder människor i slumområden världen över. Slummar med ohygieniska förhållanden fungerar ofta som grogrund för allvarliga sjukdomar och invånarnas missnöje och hopplöshet kan leda till extremism och våld. Dessutom är det uppskattat att upp till 200 miljoner människor kommer att vara tvungna att lämna sina hem under de närmaste årtiondena på grund av klimatförändringen.⁴⁵

Behovet av arkitekter och stadsplanerare som arbetar med förebyggande och lindrande av fattigdom ökar i takt med befolkningstillväxten. I sin bok "Expanding Architecture: Design as Activism" uppmanar Bryan Bell designers av olika slag att fundera om i valet av arbetsuppgifter. Han menar att valet av projekt som en designer, må det vara arkitekt, landskapsarkitekt, grafisk designer eller planerare av annat slag åtar sig är begränsade enbart till den egna uppfattningen av sitt yrket. Han anser att designers borde vända blicken utåt och inse möjligheterna att kunna utöva sitt yrke även inom okonventionella områden, så som utvecklingssamarbete.⁴⁶

Ett klart tecken på att intresset för utvecklingssamarbete genom arkitektur växer är att alla de granskade arkitekterna och arbetsgrupperna är grundade från och med 2006 med undantag av Hollmén Reuter Sandman Architects, som påbörjade sin verksamhet redan 1996. Sami Rintala från Rintala Eggertson Architects var även involverad i humanitär arkitektur före den nuvarande byrån grundades, bland annat genom projektet "60 Minute Man". Rintala samarbetade med Marco Casagrande på verket som visades på arkitekturbiennalen i Venedig år 2000, då temat var "Less Aesthetics, More Ethics".⁴⁷

Bild: Rå arkitektur använde i sitt skolprojekt i Moçambique ursprungligen sandsäckar i väggarna. Senare sattes tegel in istället.

45 Bell, 2008. s. 10

46 Bell, 2008. s. 15

47 South of North 2, 2014.

4.1 Slutsatser

Möjligheter:

Utvecklingssamarbete genom arkitekturplanering är ett fungerande sätt att skapa eller gynna en positiv utveckling på gräsrotsnivå, som senare kan komma att påverka en allt större grupp människor. Genom att anställa lokala i byggnadsskedet och köpa lokalt producerade varor understöder man ekonomiskt hela samhället. På så vis kan man lämna ett större positivt avtryck än bara den fysiska byggnaden.⁴⁸

Aktivitet:

Bland de nordiska aktörerna har finländare varit speciellt aktiva för att utveckla stödformen och samarbetet mellan de olika arbetsgrupperna. Dessutom är Aalto-universitetet det nordiska universitet som direkt har inspirerat studerande att genomföra utvecklingssamarbetsprojekt. Ett annat framgångsrikt nordiskt universitet inom utvecklingssamarbete är NTNU i Trondheim, som genom sina workshops uppfört fler byggnader.

48, 49, 52 TYIN toolbox, 2014.

50, 51, 53 Ukumbi 2, 2014.

Viktiga framgångsfaktorer:

En internationell och mångkunnig arbetsgrupp som fungerar bra underlättar arbetet. Även lokala professionella kan vara viktiga samarbetspartners.⁴⁹

Då man åtar sig ett projekt måste man vara kritisk, både vad gäller huruvida det är möjligt att lösa problemet genom arkitektur och om den eventuella samarbetsorganisationen kommer att klara uppgiften att sköta den framtida verksamheten och byggnaden.⁵⁰

Genom att aktivt ta med lokalbefolkningen i planeringen förbättras projektets sannolikhet att lyckas markant. Det egna engagemanget är också viktigt i allra högsta grad. Lokalbefolkningens intresse för projektet är ofta direkt proportionellt med arkitektens egna engagemang. Modeller och skisser fungerar bra som kommunikationsmedel. Att förstå enkla bilder kräver inte ett gemensamt språk. Modeller är ett enkelt sätt att konkretisera planerna så, att de lokala får en helhetsbild av den kommande byggnaden och lättare kan påverka projektet.⁵¹

Självkritik och en öppen dialog med andra aktörer för projektet framåt. Det finns mycket att lära sig av andras och egna framgångar och motgångar.

Det är viktigt att projektet planeras och utförs inom ramen för hållbar utveckling. Byggnaden ska underlätta utvecklingen och fungera som ett gott exempel, inte orsaka flera problem för det ofta redan utsatta samhället.

Infogande av för samhället tidigare okända sanitära lösningar är inte respektlös planering och negliger av den lokala kulturen utan värdefull undervisning om sjukdomsspridning.⁵² Om arkitekterna valt att infoga för användarna nya tekniska element i byggnaden, så som en toalett som tillämpar nya lösningar är det dock viktigt att arkitekten tar sig tid att undervisa lokalbefolkningen i hur produkten ska användas.⁵³

4.2 Lämnar nordiska arkitekter spår efter sig?

Efter färdigställandet av en byggnad är det de lokala organisationernas uppgift att sköta verksamheten. Därför är det viktigt att samarbetsorganisationen väljs noggrant och att det finns ett verkligt behov av en byggnad, för att undvika att den färdiga byggnaden blir stående tom av en eller annan orsak. Vanliga orsaker är till exempel en tvist om äganderätten eller så kan byggnaden och verksamheten vara för dyra i drift. Då kan hela projektet påverka lokalbefolkningen och för de tänkta användarna negativt i form av förkrossade förhoppningar och en misstro för utomstående aktörer.⁵⁴

Å andra sidan händer det ofta i utvecklingsländer att den utbildade delen av befolkningen blir blind för de svåra förhållandena bland de allra fattigaste och istället koncentrerar sig på att planera shoppingcenter, stora villor och andra tecken på välfärd. Då kan en utomstående som med klara ögon ser problem och dessutom inte är en fånge av lokala byggnadstraditioner bidra med nya lösningar och insikter som för utvecklingen framåt. De nordiska kulturernas jämlika tanke sätt medför dessutom en förmåga att se de goda sidorna av det lokala byggnadsarvet även i fattiga och primitiva samhällen. Då lokal kunskap värderas och tillämpas i planeringen ökar projektets sannolikhet att lyckas markant.⁵⁵

Det är därmed intressant att inse att projekten förverkligades av de undersökta arbetsgrupperna på olika håll i världen har sinsemellan liknande element, trots att alla strävar efter att följa lokala traditioner. Framför allt förekommer liknande lösningar i användning av material och strukturer.

Då kan man fråga sig om det är för att alla projekt strävar till att vara ekologiskt hållbara, vissa byggnadsmaterial har ett lägre koldioxidavtryck än andra, eller om det har med arkitekternas nordiska bakgrund att göra. De strukturer som används i utvecklingssamarbetsprojekt bottnar ändå ofta i liknande lösningar som används

i Finland eller övriga Norden. Kanske handlar det om ett nordiskt sätt att se på vad som är funktionellt och estetiskt, eller så bottnar det i rena sammanträffanden. En annan faktor som påverkar planerna är kunskapsutbyte olika arbetsgrupper emellan och en relativt snäv jämförelseram. Hur det än kommer sig så är det viktigt för arkitekten att granska sina projekt noggrant för att se vilka intryck av den egna kulturen eller den egna synen på utvecklingssamarbete som påverkar byggnadsplaneringen. En byggnad som till synes uppfyller alla dimensioner av hållbarhet kanske ändå inte är speciellt ortspecifik.

Trots att det kan upplevas vara onödigt att studera lokala byggnadstraditioner bara för att uppföra en byggnad är det viktigt att planeraren sätter tid på saken och därigenom uppmuntrar lokalbefolkningen att värna för sina traditioner. Arkitekterna kan fungera som positiva förebilder, så länge projektet inte fastnar i ett stadie av analyser och studier. Den uppförda byggnaden, som är gjord i enlighet med reglerna för den kulturella hållbarheten är ett konkret bevis på den lokala kulturens värde. Arkitektur är ett sätt att uttrycka sig på och därmed en viktig del av befolkningens självbild.

5.0

KÄLLFÖR- TECKNING

Litteratur:

Bell B., Wakeford, K., Badanes S. m.fl. 2008. Expanding Architecture: Design as Activism. Metropolis Books. New York.

Hollmén, S., Reuter, J., Sandman, H. 2002. Jigeeen Yi Mbooloo. Erweko Painotuote. Helsinki.

Lepik, A. 2010. Small Scale, Big Change: New Architectures of Social Engagement. The Museum of Modern Art. New York.

Ozolins, Peter, 2014. Sustainability and scarcity; a handbook for green design and construction in developing countries. Routledge. New York.

Serageldin, I. 1997. The Architecture of Empowerment; People, Shelter and Livable Cities. Academy Editions. Singapore.

Golubchikov, O & Badyina, A. 2012. Sustainable housing for sustainable cities: a policy framework for developing cities. UN-Habitat. Nairobi.

World Commission on Environment and Development. 1988. Vår gemensamma framtid: [rapport från] Världskommissionen för miljö och utveckling under ordförandeskap av Gro Harlem Brundtland. Stockholm.

Intervjuer:

Reuter, Jenni (1972-), arkitekt, Esbo. Intervju 26.11.2014.

Rudanko, Hilla (1987-), arkitekt, och Kankkunen, Anssi (1983-), arkitekt, Helsingfors. E-post 25.11.2014, 28.11.2014.

Internetkällor:

Arkitekter Uden Grænser 1, 2014.	http://arkitekterudengraenser.dk/en/om-os/ (01.12.2014)	Gyaw Gyaw 1, 2014	http://gyaw.org/about/how-it-started/ (01.12.2014)
Arkitekter Uden Grænser 2, 2014.	http://arkitekterudengraenser.dk/hvad-vi-goer (01.12.2014)	Hildur Ísdal Torgeirsdóttir 1. 2014.	https://southofnorth.squarespace.com/hildur (01.12.2014)
Arkitekter Utan Gränser 1, 2014.	http://www.arkitekterutangranser.se/ (01.12.2012)	Komitu Architects 1, 2014.	http://www.komituarchitects.org/ (01.12.2014)
Arkitekter Utan Gränser 2, 2014.	http://www.arkitekterutangranser.se/vart-arbete/hoppet-i-hebron (01.12.2014)	Rintala Eggertsson Architects 1, 2014	http://www.ri-eg.com/ (01.12.2014)
Architectural Environmental Strategies 1, 2014.	http://aesstudio.org/ (01.12.2014)	Rural Studio 1, 2014.	http://www.ruralstudio.org/about/purpose-history (01.12.2014)
Architecture Sans Frontières 1, 2014.	http://www.asfint.org/about-us (01.12.2014)	Rå Arkitektur 1, 2014.	http://raarkitektur.wordpress.com/ (01.12.2014)
Asante Architecture & Design 1, 2014.	http://www.asante.se/jobb1.php (01.12.2014)	Rå Arkitektur 2, 2014.	https://www.facebook.com/media/set/?set=a.641837845886016.1073741829.584228051646996&type=1 (15.12.2014)
Finlands utrikesministerium 1,2005.	Lönnberg F.G., Finlands utvecklingssamarbete. http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=12172&GUID=%7B4A37A219-2093-4CEA-B6CE-66D4D3FEDAF4%7D (01.12.2014)	South of North 1. 2014.	http://www.southofnorth.squarespace.com (01.12.2014)
Finlands utrikesministerium 2, 2014.	Statsunderstöd för frivilligorganisationers understöd. http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=272468&contentlan=3&culture=sv-FI (01.12.2014)	South of North 2, 2014.	Exhibition. https://southofnorth.squarespace.com/exhibition/#into (01.12.2014)
		South of North 3, 2014.	Participants. https://southofnorth.squarespace.com/participants2/ (01.12.2014)
		Sra Pou Dezeen Magazine 1, 2011.	Sra Pou Vocational School by Rudanko + Kankkunen http://www.dezeen.com/2011/06/15/sra-pou-vocational-school%C2%A00by-rudanko-kankkunen/ (01.12.2014)

Sra Pou filmklipp 1, 2014.	http://www.youtube.com/watch?v=NCr_qVBLMbg (01.12.2014)
Sveriges Arkitekter 1, 2014.	Virkkala, I. Helsinki Design Week 2014: South of North Exhibition https://www.arkitekt.se/event/helsinki-design-week-2014-south-of-north-exhibition/ (01.12.2014)
TYIN tegnestue Architects 1, 2014.	http://www.tyinarchitects.com/downloads/ (01.12.2014)
TYIN toolbox, 2014.	Pdf. http://www.tyinarchitects.com/downloads/ (01.12.2014)
Ukumbi 1, 2014.	http://www.ukumbi.org (01.12.2014)
Ukumbi 2, 2014.	Ideology. http://www.ukumbi.org/ukumbi/ideology.html (01.12.2014)
Ukumbi 3, 2014.	Teams. http://ukumbi.org/teams.html (01.12.2014)
Ukumbi 4, 2014.	Projects. http://ukumbi.org/projects.html (01.12.2014)
Yale-universitetet 1, 2014.	http://architecture.yale.edu/student-life/vlock-building-project (01.12.2014)

Bilder:

sida:	
pärm	http://www.architectural-review.com/buildings/soe-ker-tie-houses-by-tyin-tegnestue-noh-bo-tak-thailand/8600565.article (15.12.2014)
3	http://www.fridabostrom.com/projects-2/ (12.12.2015)
4	http://blogs.helsinki.fi/taita-research-station/files/2010/04/Vuria_Noo ra_2545.jpg (15.12.2014)
7	http://www.archdaily.mx/mx/02-339631/centro-juvenil-en-cam-boya-el-bambu-al-servicio-de-la-comunidad/530f61b4c07a80ed3b0001df (15.12.2014)
8	http://whatsupwithsara.wordpress.com/tag/kibera/ (12.12.2015)
11	http://www.archdaily.com/318424/hut-to-hut-rintala-eggertsson-architects/ (12.12.2014)
12	http://www.fridabostrom.com/south-north-planning-seminar-copenhagen/ (12.12.2014)
14	https://southhofnorth.squarespace.com/#southhofnorth (12.12.2014)'
14	https://holvi.com/shop/ukumbi/ (12.12.2014)
17	http://www.tyinarchitects.com/works/safe-haven-library/ (12.12.2014)
19	http://aesstudio.org/2011/08/10/architecture-non-profit/ (12.12.2014)
21	https://southhofnorth.squarespace.com/exhibition/#into (01.12.2014)

- 22 http://ukumbi.org/images/stories/ukumbi/projects/womens_centre/womens_centre11.jpg (12.12.2014)
- 23 <http://architectureindevelopment.org/project.php?id=46> (13.12.2015)
- 24 <http://www.hollmenreutersandman.com/?portfolio=2001-womens-centre-rufisque-senegal> (13.12.2014)
- 25 http://ukumbi.org/images/stories/ukumbi/projects/womens_centre/womens_centre04.jpg (13.12.2014)
- 26 <http://www.brickaward.com/sra-pou/> (14.12.2015)
- 27 <http://archidose.org/wp/2011/09/19/sra-pou-vocational-school/> (14.12.2015)
- 28 <http://ukumbi.org/press.html> (14.12.2014)
- 29 <http://www.finnisharchitecture.fi/2014/02/rudanko-kankkunen-in-architectural-reviews-30-under-30-selection/> (14.12.2014)
- 30 <https://southofnorth.squarespace.com/ra-arkitektur/> (15.12.2014)
- 32 <http://www.fridabostrom.com/south-north-planning-seminar-copenhagen/> (15.12.2014)
- 34 http://www.archdaily.com/318424/hut-to-hut-rintala-eggertsson-architects/50f46975b3fc4b262a000025_hut-to-hut-rintala-eggertsson-architects_pasi_aalto_-_kumta_prototype-2116-jpg/ (15.12.2014)